

ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Галай Т.М.

викладач,

*Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу*

ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ ТА АНТОНІМІЇ В КОРПУСІ МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ АФМГ

Англійська фахова мова геології (АФМГ) є такою, що активно розвивається, щоразу поповнюючись новим термінами, та, безсумнівно, характеризується наявністю синонімічних термінів, в тому числі і метафоричних. Погоджуємось із твердженням Л. А. Чернишової, що синонімічні терміни дають можливість виявити різні сторони чи аспекти предмету, тому їх поява стає не тільки виправданою, але і необхідною для розвитку наукової думки [9, с. 47].

Синоніми у термінології – це терміни, які належать до одного і того самого денотата, але мають відмінності у поняттєвому плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування [3, с. 7]. Метафоричними термінами-синонімами ми називатимемо терміни, створені шляхом метафоризації, що належать до одного денотата та є тотожні або близькі за значенням та здатні до взаємозамінності в контексті.

В аналізованій фаховій мові виділяємо дві групи метафоричних термінів-синонімів: абсолютні та часткові. Метафоричні терміни-синоніми АФМГ є переважно абсолютними синонімами, тобто «цілком тотожними за своїм семантичним складом» [5, с. 104]. На думку Б. Н. Головіна, «існування абсолютних синонімів, тобто слів, які повністю збігаються за значенням та вживанням, у загальнолітературній мові викликає сумніви, але термінологіям властива саме абсолютна синонімія...» [2, с. 73]. В АФМГ на долю абсолютних метафоричних термінів-синонімів припадає 84,9% від загальної кількості синонімічних метафоричних термінів, наприклад: волокнистий різновид кальциту (*bacon / horseflesh*), група волокнистих цеолітових мінералів, які включають натроліт, мезоліт, томсоніт та морденіт (*feather zeolite / hair zeolite*) та інші. Проведений аналіз свідчить, що серед досліджуваних термінів АФМГ є часткові (парціальні) синоніми, які частково збігаються своїми значеннями, перебуваючи у співвідношенні частини і цілого, абстрактного і конкретного в різних комбінаціях [6, с. 72]. Даний вид синонімів становить 15,1% від загальної вибірки синонімічних метафоричних

термінів. Так, для позначення такого поняття, як «сферична маса спутаних, пропитаних водою коренів чи другого волокнистого матеріалу живих чи відмерлих рослин, утворених під механічним впливом хвиль» існують наступні синонімічні терміни: *lake ball* та *sea ball*. Однак термін *lake ball* вказує на те, що дана сферична маса волокнистого матеріалу утворюється на дні озера, в той час як «утворення даного матеріалу вздовж морського берега» позначається метафоричним терміном *sea ball*.

Метафоричні терміни-синоніми мають різне знакове вираження. Так Б. Н. Головін і Р. Ю. Кобрін виділяють три групи синтаксичних синонімів: синонімічна відповідність «слово – словосполучення», синонімічна відповідність «словосполучення – словосполучення», синонімічна відповідність «повна форма – коротка форма терміну» [2, с. 55-56]. В АФМГ виокремлюємо два типи синонімічної відповідності, а саме: 1) «словосполучення – словосполучення»: тип поверхневого інію на поверхні льоду (*frost flower / ice flower*), довільне осідання органічного детриту в океані (*sea snow / plankton snow*); 2) «слово – словосполучення»: частина земної кори, яка розміщена нижче осадових відкладів (*basement / basement complex / basement rock*), конкреційний желвак розміром у грецький горіх, утворений глинистим залізняком чи кремнієм (*aetites / eagle stone*).

За спільним лексичним значенням терміни-синоніми об'єднуються в одну групу – синонімічний ряд. У корпусі метафоричних синонімічних термінів АФМГ є поняття, які мають: 2 найменування (80,6%): паралельні, п'яти та шести гранні призматичні стовпи в базальтових лавах (*columnar jointing / columnar structure*), листоватий торф (*leaf peat / paper peat*); 3 найменування (17,3%): підрахунок притоку, відтоку та накопичення води в будь-якій гідрологічній одиниці (*hydrologic budget / water balance / water budget*); найменування (1,4%): знак на підошві пласта, які мають совкоподібну форму і складається із рельєфного продовгуватого субконічного відступу на нижній стороні пласта алевроліта чи пісчаника (*flute cast / fluting / scour finger / flute*); 5 найменувань (0,7%): широкий, протяжний алувіальний схил чи слабо нахилена поверхня, утворена уламковим матеріалом, що простягається вздовж підніжжя гори (*bajada / alluvial apron / alluvial bench / apron / mountain apron / debris apron*).

У сучасній АФМГ метафоричні синонімічні терміни на позначення геологічних понять представлені двома конструкціями: «метафора / метафора» (80,6%): прозорий чи напівпрозорий безколірний різновид кварцу, який містить дрібні паралельно розміщені волокнисті кристали частково заміщеного крокідоліту (*falcon's eye / hawk's eye*), іридуєчі мінерали міді (*peacock copper / peacock ore*) та «метафора / термін» (19,4%): чорний бітумінозний вапняк, який при ударі видає не приємний запах (*swine stone / anthraconite*), меліт (*honey stone / mellite*).

Якщо синонімія, полісемія чи паронімія – певною мірою не бажане явище в термінології, стверджує Н. Цимбал, то антонімія ніскільки не ускладнює терміносистему, а, навпаки, може допомогти з'ясувати і розмежувати значення синонімічних, полісемічних чи паронімічних слів

[8, с. 192]. Завдяки антонімічним відношенням вичерпно і точно визначається місце спеціальних назв, їх взаємозалежність і взаємодія в межах лексичної системи [1, с. 11]. Під метафоричними термінами-антонімами ми розуміємо штучно створені, шляхом метафоричного переносу, лексеми із спільною родовою ознакою та диференційними видовими ознаками, для виявлення контрасту ознак геологічних об'єктів, процесів чи явищ, а також для роз'яснення їх властивостей.

Оскільки явище термінологічної антонімії не відрізняється від такого ж явища у загальнонавчальній мові, аналізуємо його за тими самими моделями. За основу беремо класифікацію антонімів М. П. Кочергана, який з семантичного погляду, за типом протиставлення, виділяє 4 типи антонімів: 1) антоніми, які виражають контрарну протилежність; 2) антоніми, які виражають доповнювальні, комплементарні відношення; 3) антоніми, які виражають контрадикторну протилежність; 4) антоніми з векторною протилежністю [4, с. 124].

Для АФМГ характерними є комплементарні антоніми (*dead cave – live cave, summer balance – winter balance*), векторні, як їх різновид (*thick-skinned structure – thin-skinned structure*) та координатні метафоричні терміни-антоніми (*head dune – tail dune*).

З погляду структури розрізняють антоніми різно- і однокореневі [7, с. 12]. В АФМГ домінують різнокореневі метафори-антоніми (*active fault – passive fault*) у порівнянні із спільнокореневими антонімами (*moonstone – sunstone*).

В аналізованій фаховій мові функціонують антонімічні пари представлені термінами-однословами (*neptunism – plutonism*) та термінами-словосполученнями (*active cave – dead cave*).

В АФМГ метафоричні терміни-антоніми та синоніми можуть виражати поняття однієї сфери цілі та відноситися до різних сфер-джерел. Наприклад, синонімічні метафори сфер-джерела «людина» (*blind lead*) та «текстиль» (*pocket*) відносяться до одного поняття сфери-цілі «льодовик» та позначають довгий вузький прохід в паковому льоді, який має лише один вихід. Метафоричні терміни-антоніми та синоніми АФМГ можуть відноситися до однієї сфери-джерела і описувати один об'єкт. Наприклад, два метафоричні терміни-синоніми сфери джерела «царство тварин» (*dogtooth spar / hogtooth spar*) описують поняття зі сфери-цілі «мінерали» та позначають кальцит, який представлений різко окресленими гострими скаленоендричними кристалами. Метафоричні терміни-антоніми *roof – floor* зі сфери-джерела «дім» описують поняття зі сфери-цілі «гірські породи» на позначення корінних порід, які оточують верхню чи нижню частину інтрузивного тіла.

Підсумовуючи, відзначимо, що синонімія та антонімія метафоричних термінів у АФМГ є досить помітним явищем (24,1% та 2,2% від загальної вибірки об'ємом 1175 метафоричних термінів) і його не можна не враховувати в процесі сприйняття тексту, процесі навчання, перекладацькій діяльності чи доборі інформації фахівцями.

Список використаних джерел:

1. Винник О. П. Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики: автореф. дис. .. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / О. П. Винник; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2007. – 15 с.
2. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
3. Заніздра Н. О. Явище синонімії в українській термінології / Н. О. Заніздра // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. – 2008. – Випуск 2 (49). Ч. 2. – С. 7–10.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «академія», 1999. – 288 с.
5. Лейчик В. М. Термины-синонимы, эквиваленты, варианты / В. М. Лейчик // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск, 1973. – Вып. 2. – С. 103–107.
6. Новоставська О. Парадигматичні відношення (синонімія та антонімія) у філософській термінології творів Івана Франка / О. Новоставська // Українська мова. – 2013. – № 2. – С. 68–75.
7. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – 3-є вид., допов. і випр. – К.: Довіра, 2006. – 510 с.
8. Цимбал Н. А. Проблема полісемії в українській термінології органічної хімії / Н. А. Цимбал // Записки з українського мовознавства. Вип. 13: зб. наук. праць / Відп. ред. О. І. Бондар. – Одеса: Астропринт, 2003. – С. 29–35.
9. Чернышова Л. А. О национально-когнитивной синонимии терминов / Л. А. Чернышова // Вестник Московского государственного областного университета. – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – Серия: Лингвистика. № 1. – С. 46–52.

Хлинїна М.М.

студентка;

Нїколайчук А.С.

*старший викладач кафедри германської та слов'янської філології,
Донбаський державний педагогічний університет*

СУРЯДНІСТЬ І ПІДРЯДНІСТЬ У ПРАЦЯХ О.М. ПЕШКОВСЬКОГО

Сучасне вивчення синтаксису складного речення характеризується наполегливим зверненням авторів до наукових здобутків російського мовознавця О. М. Пешковського. Пояснюється це інтуїцією вченого, що дозволила йому передбачити ті спостереження, ті висновки, до яких, здавалось, можна було прийти тільки з використанням сучасних методів і прийомів аналізу й на сучасному рівні знань про складне речення.

У працях В. А. Белошапкової [1], Є. М. Ширяєва [7], М. І. Черемисиної та Т. А. Колосової [6] можна знайти лише частковий аналіз студій О. М. Пешковського. Актуальність доповіді визначається відсутністю комплексних праць, присвячених питанню паратаксису й гіпотаксису в складному реченні в концепції О. М. Пешковського.